

Literatuurselectie

- Brasz, H.A. (1960) *Veranderingen in het Nederlandse Communalisme. De gemeentebesturen als element in het Nederlandse stelsel van sociale beheersing*. Arnhem: vuga-boekerij/G.W. van der Wiel & co.
- Dahl, R.A. and E.R. Tufte (1974) *Size and Democracy*. London: Oxford University Press.
- Dekker, P. (red.) (1994) *Civil society. Verkenningen van een perspectief op vrijwilligerswerk*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dölle, A.H.M. (1999) *Wie doet de huishouding, enkele beschouwingen over art. 124 lid 1 Grondwet*. Deventer: W.E.J. Tjeenk Willink.
- Engelsdorp Gastelaars, R. van (1996) Het verdwijnen van de leefwereld, de opkomst van het woondomein; collectief ervaren territoriale binding op laag niveau in Nederland. In: Derksen, W. en W.G.M. Salet (red.) *Bouwen aan binnenlands bestuur*. Den Haag: SDU-uitgevers.
- Groenman, S.J. (1957) De gemeente als veld en rayon. In: Instituut voor Sociaal Onderzoek van het Nederlands Volk. *Sociaal Wetenschappelijke Verkenningen*. Assen: Van Gorcum & Comp b.v.
- Ten Heuvelhof, E.F. (1996) Ontwikkelingen in het denken over ruimtelijke entiteiten en communities. In: Derksen, W. en W.G.M. Salet (red.) *Bouwen aan binnenlands bestuur*. Den Haag: SDU-uitgevers.
- Van Reijen, L.G., *Door de gemeenten gebouwd*. Den Haag, Vereniging van Nederlandse Gemeenten, 1979.
- Toonen, Th., M. van Dam, M. Glim en G. Wallagh (1998) *Gemeenten in ontwikkeling, herindeling en kwaliteit*. Assen: Van Gorcum en Comp b.v.

Het keurslijf van de Kaderwet

Wordt het niet eens tijd om voor verschillende functies ook verschillende lokale besturen in het leven te roepen? In het vorige artikel stelde Peter Castenmiller deze vraag. De mogelijkheden voor variatie in bestuur zijn in Nederland zeer beperkt, zeker sinds het mislukken van de stadsprovincies. Wat rest van de ambitieuze bestuurlijke vernieuwing zijn zeven Kaderwetgebieden. De evaluatie van de Kaderwet vormt een belangrijke testcase voor de flexibiliteit van het binnenlands bestuur.

STEVEN KROMHOUT

Anderhalve eeuw na de opleverdatum staat het 'Huis van Thorbecke', bestaande uit rijk, gemeente en provincies, nog steeds overeind. Wel is er met de Europese eenwording een verdieping bijgekomen. Verder is het aantal gemeenten als gevolg van herindelingen drastisch afgenomen. Hoewel de afstand tussen gemeenten en provincies hierdoor kleiner is geworden, spreekt men nog steeds van een 'regionaal gat'. Mede door een gebrek aan bestuurlijke middelen zijn de provincies niet in staat om voor de gewenste bovenlokale sturing te zorgen. Het regionale schaalniveau is dan ook het meest gebaat bij het toelaten van meer variatie in bestuur.

Vierde bestuurslaag

Meer variatie betekent dat de uniformiteit in de organisatie en de taaktoedeling in het binnenlands bestuur losgelaten moet worden. Op dit moment is heel Nederland opgedeeld in gemeenten en provincies die allemaal (ongeveer) dezelfde taken en bevoegdheden hebben. Deze uniformiteit vormt een belangrijk onderdeel van de organische staatsleer waarop de Nederlandse bestuurlijke inrichting gebaseerd is. Volgens Thorbecke zouden de drie verschillende overheden (rijk, provincies en gemeenten) voor de staat allen onmisbaar en gelijkwaardig zijn, net als de leden van een lichaam. Variatie in bestuur maakt een einde aan deze gelijkwaardigheid. Wanneer voor de verschillende functies van het lokaal bestuur verschillende op maat gesneden bestuurslichamen in het leven worden geroepen, ontstaan er immers grote geografische verschillen in het binnenlands bestuur, bijvoorbeeld tussen stedelijke en landelijke gebieden.

De uniformiteit in het binnenlands bestuur wordt gewaarborgd door de Grondwet.

Het ROA doet veel voor het verkeer en vervoer in de regio Amsterdam (Bron: Gérard van Betlehem)

Deze bepaalt dat provincies en gemeenten de enige decentrale overheden zijn die zelf hun takenpakket mogen samenstellen en dus een zogenaamde 'open huishouding' hebben. Een vierde autonome bestuurslaag zou ongrondwettelijk zijn. Ook een sterk regionaal bestuur met een gesloten huishouding, een wettelijk vastgesteld takenpakket, is in strijd met de Grondwet, want dat zou de beleidsvrijheid van de gemeenten en de provincies te zeer aantasten. Wel biedt de Grondwet de mogelijkheid om openbare lichamen op te richten voor een beperkt aantal wettelijk vastgestelde taken. Deze bestuursvorm is met name geschikt voor functionele bestuurslichamen, zoals regionale ontwikkelingsmaatschappijen en politiediensten. Een voordeel van het oprichten van een apart openbaar lichaam per bovengemeentelijke taak is dat het gebied waarop het bestuur van toepassing is nauwkeurig afgebakend kan worden, terwijl deze afbakening bij integraal bestuur, met veel verschillende taken, altijd een compromis is. Naast ruimtelijk maatwerk biedt functioneel bestuur ook mogelijkheden om maatschappelijke organisaties en deskundigen bij het besturen te betrekken. Hier staat als nadeel tegenover dat de democratische controle op functioneel bestuur vaak te wensen overlaat. Zelfs wanneer er rechtstreekse verkiezingen plaatsvinden, zoals in het geval van de waterschappen, zorgt de lage participatie voor een gebrekkige democratische legitimiteit. Bovendien ontbreekt een integrale afweging van verschillende publieke belangen.

Reorganisatie

De discussie over bestuurlijke schaalverandering is niet van vandaag of gisteren. Al in de jaren twintig werden in Nederland voorstellen gedaan voor het oprichten van stadsgewesten. In 1947 kwam de Commissie Koelma met 'districten' op de proppen. In plaats daarvan werd in 1950 de Wet Gemeenschappelijke Regelingen (WGR) in het leven geroepen, die de vrijwillige samenwerking tussen gemeenten op een beperkt aantal terreinen moest reguleren. Samenwerking kon alleen van bovenaf worden opgelegd wanneer sprake was van 'een openbaar belang van bijzondere betekenis' en minstens de helft van de betrokken gemeenten hier geen bezwaar tegen had.

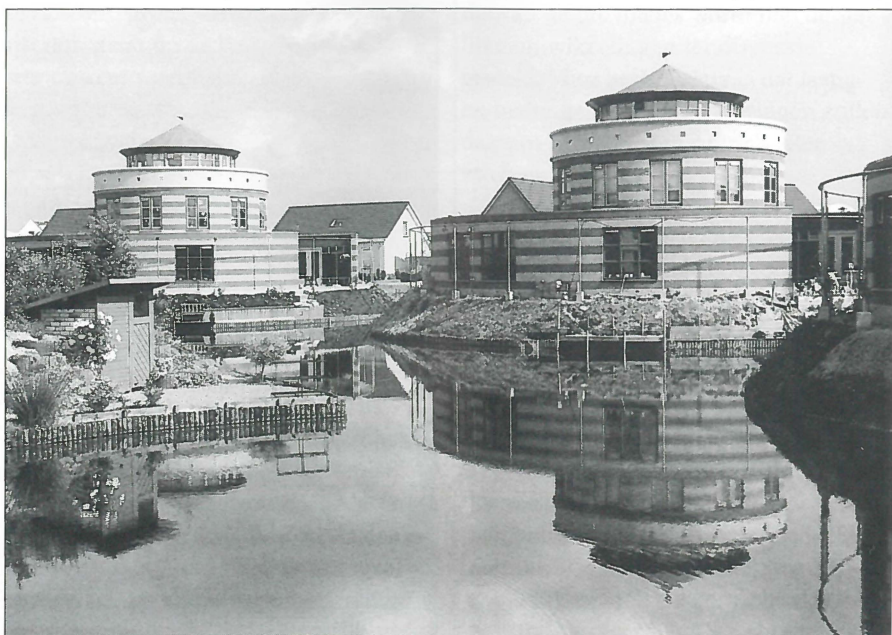
In de loop van de jaren zestig kwamen de eerste samenwerkingsverbanden tot stand. De samenwerking van onderop werd echter gefrustreerd door de regering, die nieuwe wetten voorbereidde voor een herindeling van Nederland in vierenveertig stedelijke verzorgingsgebieden. Na verloop van tijd werd het aantal 'provincies-nieuwe-stijl' in de voorstellen beperkt tot zesentwintig, daarna tot zeventien en uiteindelijk tot twaalf; alleen de provincie Flevoland zag het licht.

Vanaf 1982 zette de regering in op gemeentelijke herindeling en samenwerking op basis van een aangescherpte WGR. Een aantal samenwerkingsverbanden werd zelfs opgeheven. Lichte gemeenschappelijke regelingen voor functionele samenwerking kwamen hiervoor in de plaats. Dit zorgde voor een lappendeken van functionele regio's met verschillende grenzen. In 1985 werd daarom een nieuwe WGR van kracht die een bundeling en integratie van gemeenschappelijke regelingen in van bovenaf vastgestelde samenwerkingsgebieden voorschreef.

Eind jaren tachtig zorgde de voortschrijdende Europese integratie voor een hernieuwde aandacht in Nederland voor regionale samenwerkingsverbanden rond de grote steden. De Commissie Montijn bracht in 1989 een invloedrijk rapport uit waarin voorgesteld werd om de internationale concurrentiepositie van de vier grote steden te versterken door vier 'agglomeratiegemeenten' te creëren. Volgens de Commissie was

deze oplossing noodzakelijk omdat de WGR onvoldoende ruimte bood voor adequaat grootstedelijk bestuur en een vierde bestuurslaag onwenselijk was. Het kabinet Lubbers III kwam met een andere oplossing: 'Bestuur op Niveau' (BON). Het regionale samenwerkingsproces rond de grote steden moest van bovenaf worden gestructureerd met als eindperspectief een bestuurlijke autoriteit op bovenlokaal niveau. Dit eindperspectief werd de stadsprovincie. In juni 1991 werden zeven BON-gebieden geselecteerd die in aanmerking zouden komen voor een rechtstreeks verkozen bestuur: Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht, Arnhem-Nijmegen, Eindhoven-Helmond en Enschede-Hengelo. Tijdens de overgangsfase naar een stadsprovincie zouden deze gebieden functioneren als regionaal openbaar lichaam (ROL). In de Kaderwet 'Bestuur in Verandering' werden de taken en bevoegdheden van de voorlopers van de stadsprovincie voor een periode van vier jaar vastgelegd. Het takenpakket van de ROL's richt zich onder meer op de beleidsterreinen ruimtelijke ordening, volkshuisvesting, verkeer en vervoer en economische ontwikkeling. Ondanks de gesloten huishouding heeft een ROL door de verscheidenheid aan taken de mogelijkheid tot integrale afweging. De Kaderwet bevat aparte regels in afwijking van de WGR. Hierdoor kunnen in een ROL gemeenten tot samenwerking worden gedwongen, kan de uitvoering van besluiten worden opgelegd en mag de bestuurssa-

Gemeenten in Kaderwetgebieden werken samen op het gebied van volkshuisvesting (Bron: KartLab)

menstelling afwijken van een normale gemeenschappelijke regeling. Het bestuur van ROI's bestaat uit een algemeen bestuur, waarvan de leden door en uit de gemeenteraden worden aangewezen, een dagelijks bestuur, waarvan de leden door en uit het algemeen bestuur worden aangewezen, en een voorzitter, doorgaans de burgemeester van de centrumgemeente. Hoewel formeel het algemeen bestuur het bestuurlijk primaat heeft, vindt de regionale beleidsvorming in de praktijk plaats in overleggen tussen de vakwethouders van de gemeenten. Ondanks het tijdelijke karakter van de Kaderwet is deze nog steeds van kracht. Nadat de stadsprovincies waren gesneuveld als gevolg van vernietigende uitslagen van referenda in Amsterdam en Rotterdam, wendde de landelijke politiek zich teleurgesteld af van de bestuurlijke vernieuwing. Wel werd de Kaderwet eenmalig verlengd tot 2003. Het huidige kabinet is voorstander van vrijwillige samenwerking tussen de drie democratisch gelegitimeerde bestuurslagen. Daarom werd in februari 2000 een voorstel naar de Tweede Kamer gestuurd waarmee de WGR ontdaan wordt van het bundelings- en integratieprincipe, de rol van de provincie wordt uitgediept en de mogelijkheden om gemeenten te dwingen tot samenwerking worden beperkt. Daarmee zijn we nagenoeg terug bij de jaren vijftig. Gelukkig worden de Kaderwetgebieden gespaard.

Evaluatie

Minister De Vries van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heeft de zeven Kaderwetgebieden verzocht om voor 1 november 2000 een toekomstvisie te presenteren voor de samenwerking in deze regio's na 2003. De minister vindt het belangrijk dat de 'verworvenheden van de Kaderwet' niet verloren gaan. Wat die verworvenheden precies inhouden, hebben een aantal Kaderwetgebieden het afgelopen jaar onderzocht. Op basis van deze evaluatie concludeerden alle zeven regio's dat voortzetting van niet-vrijblijvende samenwerking wenselijk, zo niet noodzakelijk is. Om dit mogelijk te maken moet er een nieuwe wet komen die de Kaderwet vervangt. De Kaderwetgebieden pleiten ervoor om hierin minstens dezelfde taken en bevoegdheden op te nemen als in de Kaderwet en de

geldigheidsstermijn van de wet oneindig te maken.

Deze ogenschijnlijke eensgezindheid is opmerkelijk. Vooral omdat de recente ontwikkelingen in de verschillende regio's zo divers zijn. Na het mislukken van de stadsprovincies bepaalde de landelijke politiek dat de schaalproblemen van de grote steden, met uitzondering van Amsterdam en Rotterdam, opgelost moesten worden door middel van groot-scheepse gemeentelijke herindelingen. Dit was makkelijker gezegd dan gedaan. Utrecht is na veel verzet dan wel uitgebreid met Vleuten-De Meern, Twentestad kwam niet door de Eerste Kamer en de Provincie Noord-Brabant is er niet in geslaagd de herindeling rond Eindhoven door te zetten. Ondanks deze verschillende uitkomsten wordt zowel door de heringedeelde regio Utrecht, de verdeelde regio Twente en de eensgezinde regio Rotterdam de regionale samenwerking als een meerwaarde gezien.

Wel leven in de verschillende Kaderwetgebieden verschillende ideeën over hoe de regionale samenwerking moet worden voortgezet. Dit biedt mogelijkheden voor meer variatie in het binnenlands bestuur. In het vervolg van dit artikel worden de toekomstvisies van drie regio's uitgelicht: Amsterdam, Rotterdam en Den Haag. Deze regio's zijn vanwege hun grootstedelijke karakter het meest gebaat bij een sterk bovenlokaal bestuur en waren dan ook de meest serieuze kandidaten voor een stadsprovincie. Inmiddels hebben deze Kaderwetgebieden ieder op hun eigen manier het mislukken van de stadsprovincie verwerkt.

Stadsregio Rotterdam

Sinds de oprichting van het Openbaar Lichaam Rijnmond in 1965 is de regio Rotterdam voortrekker geweest van de ontwikkeling van grootstedelijk bestuur in Nederland. Hoewel dit Openbaar Lichaam in 1986 werd opgeheven, als gevolg van te grote spanningen tussen het grootstedelijk bestuur en de centrumgemeenten, werd al snel daarna een informeel overlegplatform opgericht. Dit platform verkende de terreinen waarop samenwerking wenselijk was en wees de weg naar de gemeenschappelijke regeling Overlegorgaan Rijnmondgemeenten (OOR) die in 1991 getroffen werd.

In 1994 werd het OOR omgedoopt tot

Stadsregio Rotterdam, dat op basis van een zwaardere gemeenschappelijke regeling ging opereren. Sinds 1995 is de Stadsregio Rotterdam een regionaal openbaar lichaam op basis van de Kaderwet. Ondertussen kreeg de Stadsprovincie Rotterdam gestalte, waarbij het bestuur behalve provinciale bevoegdheden ook gemeentelijke en rijkstaken zou krijgen. Om te voorkomen dat de gemeente Rotterdam te dominant werd, zou deze gemeente opgesplitst worden in zelfstandige gemeenten.

Nadat de Rotterdamse bevolking dit voorstel in een referendum had weggestemd, adviseerde de Commissie Andriessen in 1996 de oprichting van een stadsprovincie met een ongedeeld Rotterdam, waarbij de bevoegdheden ten opzichte van de gemeenten versterkt moesten worden. Hoewel de Tweede Kamer het voorstel voor de Interimwet Provincie Rotterdam aannam, wilde de Eerste Kamer de wet in dat stadium nog niet in behandeling nemen. Hierna trok het kabinet het voorstel voor de stadsprovincie in. Als aanzet voor de regionale discussie over de toekomst van de regionale samenwerking na 2003 kwam de Stadsregio Rotterdam met de nota 'De uitdaging gecontinueerd?'. Hierin werd gesteld dat een goede concurrentiepositie, een aantrekkelijk woon-, leef- en vestigingsklimaat en een ongedeelde regio een voortzetting van de samenwerking noodzakelijk maken. In de toekomst voorzag men een groeimodel naar voorbeeld van de Europese Unie met als pijlers:

Een bovenlokaal bestuur in de vorm van een 'Groot-Rotterdamse Unie' op basis van de Kaderwet met voornamelijk ruimtelijk-economische taken;

Lichte samenwerkingsvormen met door de gemeenten gefinancierde taken op sociaal terrein;

Een platform voor uitwisseling van relevante informatie tussen gemeenten.

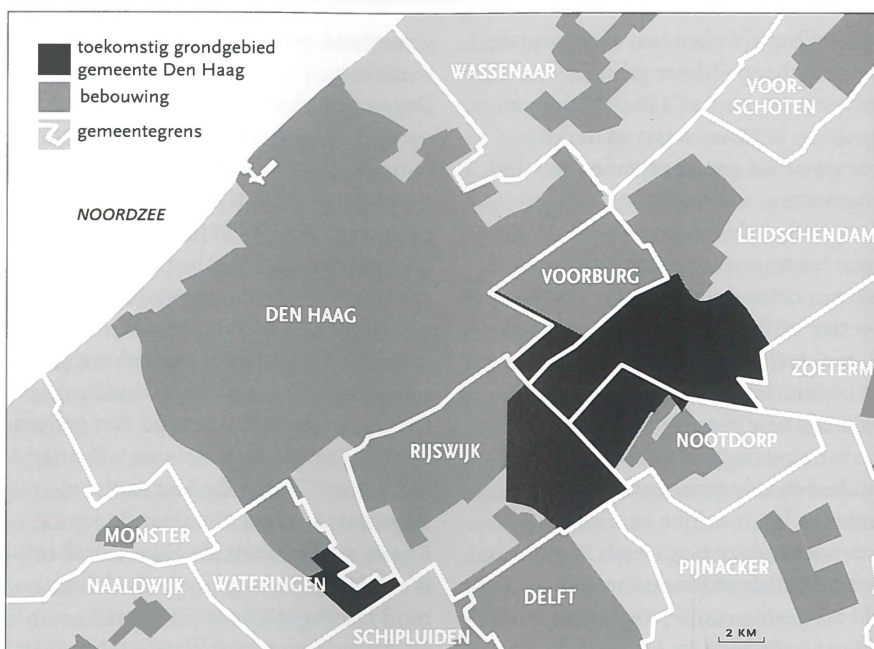
De meeste gemeenten reageerden positief op dit groeimodel. Tegelijk vonden zij de voorstellen wel erg bescheiden. Daarom koos het dagelijks bestuur van de Stadsregio in de toekomstvisie 'De gekozen toekomst' voor een voortvarender voorstel: de Stadsregio moet doorgaan met een versterkt (ruimtelijk) instrumentarium. Op termijn moet het algemeen bestuur van de Stadsregio rechtstreeks gekozen worden. Voor de

periode hiervoor zoekt het dagelijks bestuur naar een aanvaardbaar tussenstation.

Een externe commissie, bestaande uit de oud-bewindslieden Winsemius, Brokx en Van Dam, heeft de mogelijkheden hiertoe verkend. De Commissie stelde de invoering van een kiesmodel voor dat vergelijkbaar is met dat van de Eerste Kamer. Hoewel de gemeenten verdeeld waren over dit model, heeft het dagelijks bestuur van de Stadsregio Rotterdam deze mogelijkheid om het algemeen bestuur op een meer directe wijze te kiezen uitgewerkt in een voorstel.

Regio Amsterdam

In 1986 werd het ROA, toen nog Regionaal Overleg Amsterdam, in het leven geroepen als opvolger van het Informeel Agglomeratie Overleg, dat sinds 1969 fungeerde als 'praatclub' voor bestuurders uit de regio. Met het Akkoord van Almere werd in 1991 besloten om dit samenwerkingsverband om te vormen tot Regionaal Orgaan Amsterdam met een gemeenschappelijke regeling op basis van de WGR. In de plannen voor 'Bestuur op Niveau' werd het ROA aangemerkt als voorloper voor een stadsprovincie. In 1993 stemde de meerderheid van de ROA-raad in met de vorming van een provincie-nieuwestijl in 1998. Ook de Amsterdamse gemeenteraad ging akkoord met de vorming van een stadsprovincie en de opsplitsing van de stad in verschillende gemeenten. Per 1 januari 1995 werd de gemeenschappelijke regeling van het ROA aangepast aan de Kaderwet. Bij het voorbereiden van de stadsprovincie liet men de burger links liggen. Dit brak het ROA lelijk op toen de Amsterdammers in een referendum massaal tegen de stadsprovincie en de opsplitsing van de gemeente stemden. Hierna staakten de gemeente Amsterdam en de provincie Noord-Holland de voorbereiding voor een stadsprovincie. Hoewel de stadsprovincie mislukt was, bleek bij een brede consultatie dat er binnen de regio Amsterdam nog voldoende draagvlak aanwezig was om de regionale samenwerking voort te kunnen zetten. In 1997 werden door een stuurgroep van gemeenten, provincie en ROA twee sporen onderscheiden voor de samenwerking in de regio Amsterdam. Het eerste spoor betrof het behoud van de bestaande samenwerking op basis van

Het voorstel van de minister voor de herindeling van Haaglanden (Bron: Prov. Zuid-Holland)

de Kaderwet binnen het verband van het ROA. Het tweede spoor bestond uit flexibele, probleemgerichte vormen van samenwerking tussen betrokken bestuurlijke en maatschappelijke partijen binnen een nieuw samenwerkingsverband: de Regionale Samenwerking Amsterdam (RSA). De stuurgroep werd begin 1998 omgedoopt tot Coördinatiecommissie (CoCo) die de RSA moest gaan begeleiden. Doel van de RSA is resultaatgerichte projectmatige samenwerking binnen de hele Noordvleugel van de Randstad. Vorig jaar werd de regionale samenwerking in het kader van het ROA en de RSA gezamenlijk geëvalueerd. De conclusie was dat het ROA als verlengd lokaal bestuur ook na afloop van de Kaderwet in 2003 behouden moet blijven. Wel moet bekeken worden hoe de democratische legitimiteit van het ROA verbeterd kan worden, maar voor rechtstreekse verkiezingen ontbreekt het draagvlak.

Haaglanden

Het Stadsgewest Haaglanden werd op 1 oktober 1992 opgericht als nakomeling van het Gewest 's-Gravenhage, dat op zijn beurt afstamde van het Haags Intergemeentelijk Overleg (HIO) uit 1968. De gemeenten Den Haag, Leidschendam, Nootdorp, Rijswijk, Voorburg, Wassenaar en Zoetermeer namen aan deze samenwerkingsverbanden deel. In 1973 werd de gemeenschappelijke regeling Gewest 's-Gravenhage getroffen. Eind jaren tachtig kwam de, inmiddels verzwaarde, samenwer-

king onder druk te staan door de Haagse nota 'Geef Den Haag de ruimte', waarin de ruimtenood van Den Haag aan de orde werd gesteld. In tegenstelling tot Den Haag breidde het nieuwe Stadsgewest Haaglanden wel uit. In 1993 sloten Delft en Pijnacker zich aan en twee jaar later kwam het hele Westland, dat sinds 1967 een eigen orgaan had, onder de hoede van Haaglanden. Op 1 maart 1995 werd de gemeenschappelijke regeling aangepast aan de Kaderwet en werd het Stadsgewest een regionaal openbaar lichaam. Ondanks de negatieve uitslagen van de referenda in Amsterdam en Rotterdam stelde het algemeen bestuur op 4 oktober 1995 het eigen model voor een Stadsprovincie Haaglanden vast. Mede door de opkomst van lokale partijen nam het draagvlak voor de stadsprovincie onder de gemeenten echter af. In november 1996 keerde ook de provincie Zuid-Holland zich tegen de stadsprovincie. Het doek voor de stadsprovincie viel definitief toen de Tweede Kamer in mei 1997 de motie-Remkes aannam, waarbij bepaald werd dat Den Haag mocht uitbreiden ten koste van zijn randgemeenten. De provincie Zuid-Holland startte de herindelingsprocedure 'Ruimte voor Den Haag' en presenteerde in juni 1998 het plan. De emoties in de gedupeerde gemeenten liepen hoog op. Een referendum tegen de 'annexaties' kon het tij niet keren, een procedurefout wel. Eind 1998 bepaalde de ondernemingskamer dat de provincie onterecht verzaakt had de gemeentelijke onderne-

mingsraden te raadplegen. Hierdoor kon de procedure niet voor de deadline van 1 januari 1999 afgerond worden, waarop de provincie besloot de herindeling over te laten aan de minister van Binnenlandse Zaken. In de regio werd ondertussen onder leiding van professor Van der Zwan gewerkt aan een strategische samenwerkingsovereenkomst die kon leiden tot een regionale bestuursautoriteit, als alternatief voor de stadsprovincie. Door het gebrek aan draagvlak voor een 'sterke stadsprovincie' in het parlement zag de minister zich genoodzaakt de herindeling toch door te zetten en kwam op 27 april 2000 met het 'Herindelingsplan Den Haag en omstreken' dat begin dit jaar in afgeslankte vorm werd goedgekeurd door het kabinet. Inmiddels proberen de overige gemeenten hun positie te versterken: de gemeenten van het Westland bespreken de mogelijkheden om op te gaan in één gemeente; Pijnacker en Nootdorp maken plannen voor een fusie; Delft en Schipluiden ten slotte overwegen een grondruil. Het dagelijks bestuur van het Stadsgewest Haaglanden presenteerde op 11 oktober de nota 'Na vijf jaar stadsgewest Haaglanden, Quo Vadis?'. De samenwerking in het Stadsgewest Haaglanden moet voortgezet worden in de vorm van een functioneel regionaal bestuur met een gesloten huishouding: een stadsgewest-nieuwe-stijl. Een groei-model moet volgens het Stadsgewest niet worden uitgesloten, maar het motto 'lokaal wat lokaal kan, regionaal wat

regionaal moet' staat voorop. Toch meent het dagelijks bestuur dat een 'provincievrije regio' uiteindelijk de mooiste oplossing zou zijn.

De drie verschillende Kaderwetgebieden die hier bekeken zijn, hebben alledrie een andere kijk op de toekomst van de regionale samenwerking. De Stadsregio Rotterdam kiest voor een integraal grootstedelijk bestuur, het ROA ziet zich als verlengd lokaal bestuur en het Stadsgewest Haaglanden wil verder als functioneel regionaal bestuur. Voor de andere vier regio's geldt dat zij nog verder afstaan van het Rotterdamse ideaalbeeld. Het gevaar van een nieuw soort Kaderwet is dat deze verschillende toekomstvisies door de minister van Binnenlandse Zaken opnieuw in één keurslijf worden gepropt. Met name de ontwikkeling van de Stadsregio Rotterdam zou hierdoor geremd kunnen worden. Dit zou niet de eerste keer zijn. De stadsprovincie Rotterdam was waarschijnlijk al lang een feit geweest als de regering destijds niet had bepaald dat de regio gelijke tred moest houden met het ROA. Ook nu weer streven het ROA en ook het Stadsgewest Haaglanden naar een gelijkwaardige positie als de Stadsregio. Het zou jammer zijn wanneer de kansen op een regionaal bestuur op deze wijze opnieuw om zeep geholpen worden.

redactie AGORA

Literatuurselectie

- Derksen, W. (1996) *Lokaal bestuur*. 's-Gravenhage: VUGA.
- Elzinga, D.J. (red.) (1995) *Regionaal bestuur in Nederland*. Alphen aan den Rijn: Samsom.
- H.D. Tjeenk Willink.
- Kromhout, S. (1999) Van de hofstad en de rand. *Rooilijn*, 32, nr. 8.
- Ministerie van BZK (2000) *Herindelingsplan Den Haag en omstreken*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
- ROA (2000) *Samenwerken in de regio Amsterdam*. Discussienotitie over de vernieuwing van de samenwerking.
- Amsterdam: Regionaal Orgaan Amsterdam.
- Stadsgewest Haaglanden (2000) *Na 5 jaar stadsgewest Haaglanden, Quo Vadis?* Den Haag: Stadsgewest Haaglanden.
- Stadsregio Rotterdam (2000) *De gekozen toekomst. Een visie op de regio Rotterdam na 2002*. Rotterdam: Stadsregio Rotterdam.
- Winsemius, P., G.Ph. Brokx en M.P.A. van Dam (2000) *Ruimte voor beweging. Advies inzake de toekomst van het grootstedelijke bestuur in de Rotterdamse regio*, Rotterdam: Stadsregio Rotterdam.

Gemeenten in Kaderwetgebieden werken samen op het gebied van volkshuisvesting (Bron: G. v. B.)

